

УДК 343.415

Тетяна Петрівна Матюшкова;

Відомості про автора: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ.

ідентифікатор ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7973-4581>

Деякі проблемні аспекти розслідування злочинів проти виборчих прав громадян

За даними Громадянської мережі ОПОРА, отриманими від Департаменту інформаційної підтримки та координації поліції «102», всього по Україні в журналі Єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події зареєстровано 8220 подій, пов'язаних із виборчим процесом на чергових місцевих виборах 2015 року. В той же час, Національною поліцією України (далі – НП України) на чергових місцевих виборах 2015 р. було розпочато лише 478 досудових розслідувань за статтями 157-160 Кримінального кодексу України (далі – КК України), якими встановлюється відповідальність за злочини проти виборчих прав громадян. Тільки 68 кримінальних проваджень з обвинувальними актами направлені до суду, значна частина решти вже закрита без звернення до суду [1].

Окрім того, опитування громадської думки, проведене у 2017 році GfK Ukraine в рамках проекту Ради Європи «Реформа виборчої практики в Україні», свідчить про вкрай низький рівень довіри до правоохоронних органів та судів. Зокрема, рівень довіри до НП України становить 4,3 бали (за 10-бальною шкалою), до органів прокуратури – 3,11, до судів – 2,83. Серед основних причин неефективності правоохоронних органів у протидії порушенням на виборах опитані називають корупцію, некомпетентність і залежність слідчих від політиків, чії справи вони розслідують [2]. Зазначене вказує на проблемні аспекти розслідування виборчих злочинів, що потребують подолання.

Перш за все слід відмітити, що швидкоплинність виборчого процесу вимагає оперативного реагування на виборчі порушення. Але велика кількість останніх у обмежений період часу – під час виборчого процесу – зумовлює значну завантаженість слідчих та інших працівників правоохоронних органів, що

значно уповільнює реагування на повідомлення про досліджувані правопорушення. До того ж слід відмітити, що хоча у період виборів зазначені особи додатково залучаються для охорони публічного порядку на виборчих дільницях, переважна більшість з них не вважає себе відповідальною за протидію кримінальним правопорушенням проти виборчих прав громадян, за забезпечення виявлення і вилучення доказів їх вчинення тощо.

Значні труднощі у розслідуванні злочинів проти виборчих прав громадян виникають також і через бланкетний характер значної частини відповідних статей КК України, що вимагає від слідчих, прокурорів та суддів ґрунтовних знань виборчого законодавства. Зокрема, щодо виборчих документів, перелік яких визначений у кількох нормативно-правових актах, що вимагає від слідчих ретельного їх вивчення. Так, згідно ч. 2 ст. 158 КК України до виборчих документів віднесені виборчий бюлетень, бюлетень для голосування на референдумі, протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, про підсумки голосування на виборах чи референдумі, про результати виборів або референдуму та інші документи, які відповідно до законодавства відносяться до виборчих [3]. У п. 4 ст. 88 Закону України «Про вибори Президента України» також зазначені такі виборчі документи, як контрольні талони виборчих бюлетенів, попередні та уточнені списки виборців, акти, заяви, скарги про порушення вимог виборчого законодавства [4]. Певні зразки і форми виборчої документації також визначає і Центральна виборча комісія [5].

Наступна проблема у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти виборчих прав громадян пов'язана із тим, що суб'єкти виборчого процесу повідомляють правоохоронців про злочини уже після встановлення результатів голосування та з'ясування про наявність мінімального відриву у голосах між кандидатами. Реагування на ці заяви, які, як правило, не підкріплюються документальними джерелами з дільничних чи територіальних виборчих комісій, виборчих дільниць, пов'язане із необхідністю невідкладно проводити такі слідчі (розшукові) дії, як огляд місця події, обшуки, що вже не є результативними. Більше того, непоодинокими є випадки, коли заяви про вчинення виборчих

злочинів подаються як елемент політичної боротьби з конкурентами по виборчій кампанії, іноді лише для оголошення відповідного факту в засобах масової інформації. Це значно збільшує загальну кількість заяв і навантаження на слідчих НП України. Таким діям важко запобігти, оскільки кримінальна відповідальність настає лише за завідомо неправдиве повідомлення про злочин, тоді як завідомо неправдивість такого повідомлення фактично не можливо довести.

Зважаючи на особливості механізму вчинення виборчих злочинів та відображення матеріальних слідів їх вчинення переважно у документах, на практиці існує необхідність їх невідкладного вилучення, огляду та експертного дослідження. Але кримінальна процесуальна процедура початку досудових розслідувань унеможливорює невідкладне проведення цих дій, адже тимчасове вилучення документів пов'язане із отриманням ухвали слідчого судді.

Наступна проблема ефективного розслідування злочинів проти виборчих прав громадян, на наш погляд, пов'язана із необхідністю взаємодії з різноманітними фізичними та юридичними особами, у тому числі, їх представниками. Специфічність суб'єктів такої взаємодії обумовлюється особливостями виборчого процесу. Зокрема, до кола цих суб'єктів слід віднести громадські організації, офіційних спостерігачів, у тому числі, які є представниками Європейських країн чи організацій, а також територіальні виборчі комісії, центральну виборчу комісію, кандидатів в депутати, кандидатів на пост Президента України, політичні партії, які висували зазначених кандидатів тощо. У цьому аспекті доцільно відмітити і необхідність врахування слідчими можливої протидії з боку зацікавлених осіб, а також необхідність врахування слідчими громадянства, соціального становища, посадового чи(ї) політичного статусу, а також мови спілкування осіб, які можуть бути допитані в якості потерпілих, свідків чи(ї) підозрюваних та повідомити окремі обставини про підготовку, вчинення і приховання виборчих злочинів.

Зважаючи на організований і транснаціональний характер окремих видів виборчих злочинів, їх розслідування пов'язане також із необхідністю організації

взаємодії з правоохоронними органами інших країн в рамках надання міжнародної правової допомоги. Відповідно до діючого кримінального процесуального законодавства, процедура і строки такої взаємодії не сприяють оперативному розслідуванню, що викликає чимало нарікань з боку працівників правоохоронних органів України.

Подолання висвітлених та інших проблем виявлення і розслідування виборчих злочинів потребують комплексного підходу. Одним із напрямків якого, на наш погляд, є необхідність внесення відповідних змін у навчально-методичні плани та матеріали з первинної і післядипломної освіти працівників НП України. Зокрема, на першому (бакалаврському) рівні освіти, а також під час перепідготовки, підвищення кваліфікації та спеціалізації тема боротьби з виборчими злочинами не вивчається. Окремі положення цієї теми з 2018 року висвітлюються у ХНУВС при викладанні дисципліни «Особливості методики розслідування окремих видів злочинів» на другому (магістерському) рівні освіти. Таким чином, переважна більшість слідчих і співробітників оперативних підрозділів стикаються з особливостями механізму вчинення виборчих злочинів і особливостями їх розслідування безпосередньо під час роботи, маючи недостатній рівень відповідних знань. Отже існує нагальна потреба у розробленні відповідного спеціального курсу з криміналістики, проведенні відповідних навчальних занять і тренінгів в рамках як первинної, так і післядипломної освіти працівників НП України.

Зазначене дозволить суттєвим чином збільшити ефективність криміналістичної діяльності з виявлення, розслідування та запобігання злочинів проти виборчих прав громадян.

Список бібліографічних посилань: 1. Дайджест №1. Розслідування виборчих злочинів на чергових місцевих виборах в Україні 2015 року: статистика і попередні висновки // URL: <https://www.oporaua.org/vybory/43146-opora-pidhotuvala-daidzhest-shchodo-rozsliduvannia-vyborchychk-zlochyniv-na-cherhovykh-mistsevykh-vyborakh-2015-roku> (дата звернення: 24.10.2018). 2. Хто і чому порушує виборче законодавство: опитування громадської думки. URL:

<https://rm.coe.int/opinion-poll-on-election-violations-ukr/168075dd63> (дата звернення: 24.10.2018). **3.** Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України № 4651-VI від 12.04.2012 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.10.2018). **4.** Про вибори Президента України : Закон України № 474-XIV від 05.03.1999 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-14> (дата звернення: 24.10.2018). **5.** Офіційний сайт Центральної виборчої комісії: URL: http://www.cvk.gov.ua/vm_2015/ (дата звернення: 24.10.2018)/

«Одержано ____. ____. 2018»